

0000000000

אין אדם יכול על פי בחירתו הבלעדית להרגו. אולם כששמעון נהרג על ידי אבן וכדו' (שאינם בעלי בחירה), הרי בכלל הגזירה שיהרג נגזר ג"כ באיזו אבן ינגף.

וכך מבאר הגר"א ז"ל את הפסוק "ומרדף רעה למותו" (משלי יא, יט): "ומרדף רעה, כלומר, שהרודף אחר רעים ומסייע להם שיעשו רעה, הוא למותו", כי לנרדף אין חילוק מי הרודף, שהרבה שלוחים למקום, ואם הוא לא יעשה יהיה על ידי אחר, רק הוא "למותו" שהוא עושה עבירה.

הדפסה ברזולוציית מסך - להדפסה איכותית הודפס ישירות מן התכנה

שפתי חיים - א אמונה והשגחה פרידלנדר, חיים בן משה עמוד מס': 393 הודפס ע"י אוצר החכמה

מאמר ב

ביאור דברי הזוהר ו"אור החיים" שאפשר להזיק לזולת ע"י בחירה רעה

הרב

פתיחה

ביארנו במאמר א' שאין בעל בחירה יכול להזיק לזולת אם לא נגזר עליו מלמעלה שיוזק, ועם זאת אין זה פוטר את האדם על בחירתו הרעה, כפשנ"ת שהשי"ת משתמש - עפ"י ידיעת העתיד - בבחירתו הרעה של ראובן כדי להוציא את גזר דינו של שמעון אל הפועל.

"ויצילהו מידם" - מיד בעל בחירה

אמנם יש לעיין באחת מפרשיות התורה - "מכירת יוסף", אשר שם ביארו חז"ל שבעל בחירה יכול להרע לזולת אף אם לא נגזר עליו, יסוד הסותר לכאורה את משנתנו.

"ויאמרו איש אל אחיו הנה בעל החלומות הלזה בא, ועתה לבו ונהרגהו ונשליכהו באחד הבורות ואמרנו חיה רעה אכלתהו ונראה מה יהיו חלומותיו, וישמע ראובן ויצילהו מידם ויאמר לא נכנו נפש, ויאמר אליהם ראובן אל תשפכו דם השליכו אותו אל הבור הזה אשר במדבר ויד אל תשלחו בו למען הציל אותו מידם, ויקחוהו וישליכו אותו הבור והבור ריק אין בו מים", וברש"י: "מים אין בו אבל נחשים ועקרבים יש בו" (בראשית לז, יט-כד).

וצריך להבין, איזו הצלה יש בכך אם ישליכוהו לבור שיש בו נחשים ועקרבים?

מבאר האור החיים: "ויצילהו מידם: פירוש לפי שהאדם הוא בעל בחירה ויצון ויכול להרוג מי שלא נתחייב מיתה" - בעל בחירה יכול להרוג את הזולת עפ"י בחירתו אפילו אם לא נגזר עליו למות - "משא"כ חיות רעות לא יפגעו באדם אם לא יתחייב מיתה לשמים" - חיה רעה איננה בעלת בחירה להזיק לאדם, אלולי נגזר עליו מלמעלה, והיא רק שלוח משמים להוציא גז"ד לפועל - "והוא אומר ויצילהו מידם, פירוש מיד הבחירה" -

לא הצילו מיד בעלי חיים מזיקים, שהרי לאחר מכן השליכוהו לבור שיש בו נחשים ועקרבים, ממי הצילו? "מידם" מיד בעל הבחירה - "ובזה פתר אומרו ונראה מה יהיו חלומותיו, כי הבחירה תבטל הדבר ואין ראיה אם יהרגוהו כי שקר דיבר".

אחי יוסף אמרו: לכו ונהרגו... ונראה מה יהיו חלומותיו, ממה נפשך, אם אנו יכולים להרוג אותו, זו תהיה הוכחה שחלומותיו אינם אמת, ואם לא יעלה בדינו להרגו הרי זו ראיה שצדקו חלומותיו. ענה ראובן: אין ההריגה מבחן לאמיתת חלומותיו, כי יתכן שאמנם נגזר עליו למלוך על אחיו ולחיות הרבה שנים, אבל בעלי בחירה יכולים לסכל זאת ע"י בחירתם הרעה. אם אכן רוצים להעמיד במבחן האמת את חלומותיו, יש להשליכו לבור של נחשים ועקרבים - שאינם בעלי בחירה, ואלולי נגזר עליו מיתה משמים אינם יכולים לפגוע בו ולהמיתו, ע"כ אם הנחשים והעקרבים יפגעו בו וימיתוהו זו תהיה הוכחה וראיה - שחלומותיו שוא ידברו.

מוטב לאדם להפיל עצמו לתוך האש

ולא להמסר בידי שונאיו - בעלי הבחירה

יסוד דברי האור החיים מבוסס על דברי הזוהר (בראשית קפה:):

"רבי יצחק אמר אי נחשין ועקרבין הוו ביה אמאי כתיב בראובן למען הציל אותו מידם להשיבו אל אביו" - אם נחשים ועקרבים היו בבור למה כתוב בראובן למען הציל אותו מידם - "וכי לא חייש ראובן להאי דהא אינון נחשים ועקרבין ינזקין ליה, ואיך אמר להשיבו אל אביו, וכתוב למען הציל אותו" - וכי לא חשש ראובן שהנחשים והעקרבים בבור יזיקו לו ואיך ישיבו אל אביו, ועוד איזו הצלה היא בבור שיש בו נחשים ועקרבים - "אלא חמא ראובן דנזקא אשתכח בידיהו דאחיו, בגין דידע כמה שנאין ליה ורעותא דלהון לקטלא ליה" - אלא ראה ראובן כמה כח נזק יש ביד אחיו להזיקו, לפי שידע כמה אחיו שונאים אותו, ורצונם הוא להרוג אותו - "אמר ראובן טב למנפל ליה לגו גובא דנחשין ועקרבין ולא יתמסר בידי דשנאוי דלא מרחמי עליה" - אמר ראובן מוטב להפילו לבור שיש בו נחשים ועקרבים ולא יהיה

נמסר ביד שונאיו שלא ירחמו עליו - "מכאן אמרו: יפיל בר נש גרמיה לאשא או לגובא דנחשין ועקרבין ולא יתמסר בידא דשנאוי דזעירין אינון דיכלי לאשתזבא" - מכאן למדו חז"ל: מוטב שיפיל אדם עצמו לתוך האש או לבור של נחשים ועקרבים ולא ימסור עצמו ביד שונאיו, שמעטים הם אלו שיכולים להנצל מידם - "ובגין כך אמר למען הציל אותו מידם, בגין דהכא אתר דנחשים ועקרבים אי איהו צדיקא קב"ה ירחיש ליה ניסא" - ולכן אמר למען הציל אותו מידם, בגלל שכאן מקום של נחשים ועקרבים שאם הוא צדיק הקב"ה יעשה לו נס - "ולזמנין דזכו דאבהן מסייעין ליה לבר וישתזיב מנייהו" - ולפעמים זכות אבותיו מסייעין לאדם להנצל מידם - "אבל כיון דיתמסר בידא דשנאוי זעירין אינון דיכלין לאשתזבא" - אבל כיון שנמסר ביד שונאיו מעטים הם שיכולים להנצל מידם (ולא מועילה לו זכות עצמו וגם לא זכות אבותיו) - "ובגין כך אמר למען הציל אותו מידם, מידם דייקא, ולא כתיב למען הציל אותו ותו לא" - לכן מדוייקים דברי ראובן: למען הציל אותו מידם, מידם דוקא, מיד שונאיו, ולא אמר למען הציל אותו - "אלא אמר ראובן ישתזיב מן ידיהו ואי ימות בגובא ימות, ובגין כך כתיב וישמע ראובן ויצילהו מידם" - אלא אמר ראובן תחילה יצילהו מידם של אחיו בעלי הבחירה ע"י שישליכהו לבור של נחשים ועקרבים, ששם תעמוד לו או זכות עצמו או זכות אבותיו, ואם ימות בבור הרי נגזר עליו משמים שימות.

נמצינו למדים: יתכן שלא נגזרה על אדם מיתה, ואמנם הנחשים והעקרבים שאינם בעלי בחירה אינם יכולים להזיקו ולהמיתו, מ"מ לבני האדם בעלי הבחירה יש אפשרות להזיק ולהרע לזולת ע"י בחירתם אף במקרה שלא נגזר עליו מלמעלה.

דברי חז"ל אלו הם סתירה לכאורה לדברינו לעיל, שביארנו לאור פסוקי התורה "והאלקים אנה לידו" - "כי יפול הנופל", שמהם משמע כי אין יכולת ביד בעל בחירה להזיק לזולת אלולי נגזר עליו מלמעלה. מאידך צריך להבין דברי חז"ל אלו: הצלת יוסף מידם - מידי בעלי בחירה, ע"י השלכתו לבור של נחשים ועקרבים.

עין הרע - מהי?

ביאור הדברים עפ"י יסודות שקבלתי ממו"ר הגרא"א דסלר זצ"ל שהסביר מהי "עין הרע".

כמה הלכות נאמרו שיסודן וטעמן משום עין הרע: המוצא כסות שוטחה לצורכה אבל לא לכבודו, אך אם נזדמנו לו אורחים לא ישטחנה בין לצרכו ובין לצורכה, - משום עינא, ופרש"י "שתשלוט בה עין רע של אורחין" (ב"מ ל.). וכן אמרו חז"ל (ב"ב ב:) "אסור לאדם לעמוד בשנה חברו בשעה שהיא עומדת בקמותיה" ופרש"י "שלא יזיקנו בעין רעה". גם בשו"ע (או"ח סי' קמא ס"ו) נפסק שלא יקראו לתורה שני אחים או אב ובן זה אחר זה - משום עין הרע. ושנינו: רב סליק לבי קברי, עבד מאי דעבד, ופרש"י "יודע היה ללחוש על הקברות ולהבין על כל קבר וקבר באיזו מיתה מת, אם מת בזמנו אם בעין רעה". אמר, תשעין ותשעה בעין רעה ואחד בדרך ארץ (ב"מ קז:).

וצריך ביאור, איך יכול אדם להזיק לזולת ע"י שמטיל בו עין הרע, הלא ממה נפשך, אם נגזר עליו מלמעלה שמגיע לו ההיזק, הרי גם אם חברו לא יטיל בו עין הרע - יוזק, ואם לא נגזר עליו שינזק, כי אז לא יגרם לו כל נזק אף אם מן-דהו יטיל בו עין הרע?

עין הרע - כח הרצון

עין הרע הוא כח מיוחד שהטביע הקב"ה בבני אדם להזיק לזולת ע"י מחשבה ורצון, שבתנאים מסוימים כח המחשבה הוא כח חזק, שיכול להוציא את הרצון מהכח אל המעשה, ולהזיק בפועל.

מו"ר זצ"ל (עי' ממ"א ג' עמ' 97) הסביר זאת: השי"ת ברא את האדם עם כוחות ורצונות כבירים היכולים לפעול הן לטוב והן למוטב, כפי שנאמר (בראשית טו,) "בצלם אלוקים עשה את האדם". אצל הקב"ה עצם הרצון הוא מציאות, "ברוך שאמר - רצה - והיה העולם", ואילו אצל האדם יש מרחק בין המחשבה למעשה, דהיינו להפוך ולהוציא לפועל את כח המחשבה והרצון אל המעשה. אולם הקב"ה הטביע באדם כח מיוחד אשר בתנאים מסוימים יש אפשרות לפעול ולהשפיע ע"י כח הרצון,

עד כדי העמדת דבר בסכנה¹, אמנם הרבה פעמים אין אפשרות לאדם להשפיע בפועל ע"י כח הרצון שלו, וזאת משום שכשם שהקב"ה הטביע בו כח ורצון הבחירה, כך גם לחברו יש כח ורצון, וכח הרצון של חברו הוא המתנגד ומפריע לכח הרצון שלו לצאת אל הפועל. יתכן גם שמה שמונע מכח הרצון והבחירה של האדם להזיק לחברו, אלו הן זכויותיו של חברו אשר עומדות לו אף בשעת סכנה. והשאלה בכל מקרה של עין הרע היא: איזה בחירה ורצון יש להם יותר כח לפעול, האם כח הבחירה והרצון שלו או של חברו.

חיוב עדים זוממים – תוצאה מכח הרצון שלהם

וכך מבאר המהר"ל (גור אריה דברים יט, יט, ובאר הגולה באר שני עמ' כד) את עונש עדים הזוממים הנענשים על זממם דוקא במקרה שעדיין לא יצא זממם אל הפועל כמבואר בגמ' (מכות ה:), אבל אם מחשבת זממם יצאה אל הפועל אין נענשים. ולכאורה מצד הדין היה צריך להיות להיפך, לחייבם בדוקא במקום שהוציאו את זממם מהמחשבה אל המעשה, יותר מאשר אם לא יצאה מחשבתם הרעה לפועל.

1. עי' רבינו בחיי (במדבר כב, מא) "והיה בלק מתכוין בכל פעם ופעם להעלות את בלעם במקום גבוה שיראה העם משם ויתכוין אליהם לכח ההבטה שיביט בהם כי זה מכוונות הנפש".

וכענין הנזכר בדברי רז"ל (בב"ק קיז.) דלי גבינאי דבעינא למחזיה, דלי ליה, יחב ביה עיניה ונח נפשיה" (הגביהו לי עיני שרצוני לראותו, הגביהו לו נתן עיניו בו ומח).

וכך כתב החזון איש (ב"ב ליקוטים סי' כ"א לדף יד): "יהבו רבנן עינייהו ונח נפשיה, מסודות הבריאה כי האדם במחשבתו הוא מניע גורמים נסתרים בעולם המעשה ומחשבתו הקלה תוכל לשמש גורם להרס ולחרבן של גשמים מוצקים, וכדאמר פסחים נ: כיון דנפיש אפחזייהו שלטא בהו עינא וכו' ובשעה שבני אדם מתפעלים על מציאות מוצלחה, מעמידים את מציאות זו בסכנה, ומ"מ הכל בידי שמים וכל שלא נגזר עליה בדין שמים לאבדן הדבר ניצל, אבל כשנגזר הדבר לאבד מתגלגל הדבר לפעמים ע"י שימת עין תמהון על הדבר וע"י זה הוא כלה... אע"ג דבלא דינא לא מיית אינש, משום דשטן מקטרג בשעת סכנה, ואדם נידון בכל יום, וגם בדין יוהכ"פ קובעין לפעמים להנחתו אחרי טבע העולם ולא לעשות לו נס".

ומבאר המהר"ל, שזממה של עדים היא כח והצון להזיק ולהרע לזולת, וכח ורצון זה צריך לצאת מהכח אל הפועל – או על מי שזממו עליו, או שהזממה – כח הרצון להזיק – חוזרת אל העדים עצמם. ומבאר זאת ע"פ משל לזריקת כדור, כשאדם זורק את הכדור אל שטח פתוח, הכדור נופל למרחק כפי כח הזריקה של הזורק, אבל כשזורק את הכדור לעבר קיר, כפי כח הזריקה כך חוזר הכדור ופוגע באדם עצמו.

כך גם כח רצון העדים הזוממים להזיק, או שכח זה פוגע באדם שזממו עליו או שחוזר כח הרצון על העדים הזוממים. אבל במקרה שכבר יצא זממם מהכח אל הפועל, מהמחשבה אל המעשה, הם ודאי יענשו ע"ז משמים, אבל הזממה עצמה – כח הרצון, כבר לא יכול להזיק לעדים הזוממים עצמם.²

אמנם כאמור כח הרצון להזיק לזולת אינו יכול לצאת תמיד אל הפועל, כי בכל מקרה ומקרה תלוי הדבר במידת כח הרצון והבחירה שלו לעומת כח הרצון והבחירה של חברו, הניצב כנגדו ומתנגד להשפעתו הרעה של אותו כח. או כאמור יתכן גם שיש כח בזכויותיו של חברו כדי להכריע את כח הרצון שלו.

המראה את עצמו – מעורר קנאת חברו

אמנם מלבד האפשרות של אותו כח ורצון מיוחד להזיק לזולת ע"י עין הרע, יש מקרים שהאפשרות להינזק בעין הרע נובעת מכך שהאדם עצמו מעורר עליו את קנאת הזולת, וע"י כך הוא מעמיד את עצמו בסכנה, וכגון: אדם המוציא את חפציו לרה"ר או שמפרסם ומראה בגלוי את הצלחתו. במקרה כזה גם יתכן שכבר לא עומדת על הפרק השאלה איזה כח ורצון חזק יותר, האם שלו או של חברו, ובין כך ובין כך יינזק האדם שהביא על עצמו את הנזק בכך שעורר עליו את קנאת הזולת.

2. וכך הוא ביאור הפסוק "ורקב עצמות קנאה" (משלי יד,ל), אדם המקנא בזולתו יש לו כח ורצון להזיק לזולת ע"י הקנאה או עין רעה, ואם כח זה איננו יכול לצאת לפועל להזיק לזולת, הרי כח הרצון להזיק חוזר על האדם המקנא, עד שהיא – הקנאה – גורמת לו עצמו "רקב עצמות", (וע"י חי' אגדות מהר"ל שבת קנב.).

וביאר מו"ר זצ"ל³, כשאדם מקנא בהצלחת הזולת או ברכוש הזולת הרי יש גרם וסיבה לקנאתו, דהיינו, ע"י שראובן מפרסם את הצלחתו או את נכסיו הריהו גורם לשמעון שיקנא בו או שיעבור על איסור "לא תחמוד". וכעין שאמר יעקב אבינו לבניו ברדתם למצרים: "וירא יעקב כי יש שבר במצרים ויאמר יעקב לבניו למה תתראו" (בראשית מב,א), ופרש"י: "למה תראו עצמכם בפני בני ישמעאל ובני עשיו כאילו אתם שבעים, כי באותה שעה עדיין היה להם תבואה", ע"י שתראו את עצמכם, תהיו אתם הגורמים לקנאתם של אחרים.

וכך ביארו את מאמרם (תמיד לב). "מה יעביד איניש וימות יחיה את עצמו", וכתב המפרש "יחיה את עצמו - יגביה את עצמו ומתוך כך יתנו בו הבריות עין ראה ויקנאו בו וימות".

המעורר קנאת חברו - גורם נזק רוחני לחברו

אדם המעורר על עצמו את קנאת הזולת, גורם ע"י כך נזק רוחני לחברו, לפי שהכשילו באיסור של קנאה ושנאה, וע"כ נתבע מן השמים על גרימת בחירה רעה לחברו. אמנם בדיני אדם א"א לחייב אדם המזיק לחברו ע"י גרמא (ב"ק נה:), מכיון שבית דין אינו יכול להעריך ולאמוד במדויק מה מידת אחריותו לגרימת ההיזק. אבל בדיני שמים חייב אדם גם על גרימת היזק לחברו, כי בדין שמים בי"ד של מעלה יכול לשקול ולהעריך בדיוק באיזו מידה האדם אחראי ואשם בגרימת ההיזק. וכשם שמחייבים בדיני שמים על גרמא בנזקי גוף וממון, כך גם מחייבים בדיני שמים אדם הגורם היזק רוחני לחברו.

המעורר קנאת חברו נותן את האפשרות לחברו

להזיקו ע"י כח הרצון

הגורם נזק רוחני לחברו נתבע על כך משמים, ומעורר על עצמו קטרוג על גרימת ההיזק. ומחוקי הנהגת משפט השי"ת, שכעונש על כך שעורר בו את קנאתו, יש כח ביד חברו להזיק לו ע"י הכח והרצון שלו. נמצא ששעה זו שעורר את קנאת הזולת וגרם לו ע"י כך היזק רוחני,

3. ע"י ממ"א ג עמ' 314. ד' עמ' 5-6.

היא שעת סכנה בשבילו, מאחר שהוא עצמו נתן את האפשרות ביד חברו להזיק לו ע"י כח הרצון שלו. ויתכן שבמקרה אחר לא היה יכול חברו להזיק לו ע"י כח הרצון – ע"י עין הרע, לפי שזכויותיו או זכות אבותיו היו עומדות לו והיו מכריעות את כח הרצון של חברו. אבל בשעת סכנה כשהקטרוג רוכץ על האדם, כמו שאמרו חז"ל (תנחומא ויגש א) השטן מקטרג בשעת הסכנה, אין די בזכויותיו כדי להכריע את כח הרצון של חברו. בשעה זו בודקים ובוחרים את מעשיו וזכויותיו ביתר חומרה והקפדה אם אמנם הוא ראוי להנצל מהקטרוג שיש עליו.

נמצא איפוא, שהמטיל עין הרע על הזולת יש לו רצון וכח להזיק לחברו ע"י קנאה ושנאה, להוציא כח זה מהכח אל הפועל, מהמחשבה והרצון אל המעשה.

והאפשרות לכח זה לפעול ולהזיק נובעת לעתים מתוך כך שכח הרצון שלו חזק ותקיף יותר מכח הרצון של חברו. ולעתים היא נוצרת לאחר שהאדם עצמו עורר עליו את קנאתו ושנאתו של חברו, ומתוך כך מתעורר עליו קטרוג על שגרם היזק רוחני לחברו, שקטרוג זה מעמידו בסכנה, וכעונש על כך יש לחברו את כח הרצון להזיק לו.

גם הניזוק ע"י עין רעה – זו גזירה מלמעלה

נמצא איפוא שיש שתי אפשרויות להזיק לזולת:

א. ע"י מעשה בידים, דהיינו, כשראובן מזיק את שמעון, הסיבה ששמעון ניזוק איננה תלויה כלל בבחירה של ראובן. שמעון ניזוק כיון שנגזר עליו מלמעלה ההיזק, אלא שמגלגלין חובה ע"י חייב, משתמשים בבחירה הרעה של ראובן – כשליח בית דין – להוציא אל הפועל את הגזירה על שמעון, אשר כאמור עצם הגזירה איננה תלויה כלל בבחירה של ראובן אלא בשמעון עצמו.

ב. יש ואדם מזיק את הזולת ע"י כח הרצון – עין הרע – מקנאה ושנאה. במקרה זה אין פירושו שנגזר על שמעון להיזק מסיבות שונות, והמקנא הוא השליח להוציא לפועל את הגזירה. אלא אילולא קנאתו בזולת לא היה מפעיל את כח הרצון ולא היה חברו ניזוק, מכיון שלא נגזר עליו ההיזק מסיבות שונות. אלא שנגזר עליו להיזק רק מחמת עין

דברי תוספתא

הרע, אם וכאשר השני יטיל בו עין הרע, והעין הרעה היא עצמה הסיבה להיזק הזולת.

אוצר החכמה

אמנם גם במקרה זה שראובן הזיק את שמעון ע"י עין רעה, אין פירושו שלא נגזר כלל על שמעון היזק זה ע"י עין הרע, אלא ודאי כל הקורה את האדם נגזר עליו מלמעלה, אולם הוצאת הגזירה אל הפועל תלויה בבחירה הרעה של ראובן שמטיל עין הרע על שמעון, או כפי שנתבאר שכעונש על ששמעון גרם את קנאתו של ראובן ניזוק ע"י עין הרע של ראובן. אלא שבמקרים אלו, אין ראובן כ"שליח ב"ד" להוציא לפועל את הגזירה על שמעון אשר נגזר עליו מסיבות אחרות, אלא ראובן הוא כעין "שופט" הפוסק את הדין - העונש על שמעון ע"י עין הרע.

וכאמור, כח זה שיש ביד ראובן להזיק לשמעון ע"י עין הרע הריהו: או משום ששמעון העמיד את עצמו בסכנה ע"י שעורר את קנאתו של ראובן וגרם לו היזק רוחני, ונענש על כך שראובן מזיקו בעין הרע, או שראובן יש לו לפעמים כח ורצון להזיק לזולת, ולהוציא את מחשבתו מהכח אל הפועל, מהמחשבה אל המעשה.

עונש יוסף על גרימת נזק רוחני לאחיו

לאור הסבר זה נבין את דברי הזהר והאור החיים שהיתה היכולת ביד אחי יוסף להורגו אותו אע"פ שבעצם לא נגזר עליו דין מיתה, וזו היתה מטרת מעשהו של ראובן בהשלכתו לבור של נחשים ועקרבים - שאינם בעלי בחירה, כדי להציל יוסף מיד אחיו - בעלי הבחירה.

אחי יוסף גברה ביניהם הקנאה והשנאה ליוסף "וישנאו אותו ולא יכלו דברו לשלום" (בראשית לז,ד), "ויקנאו בו אחיו" (שם,יא). אולם יוסף עצמו היה האחראי בגרמא לקנאתם, מלבד שהביא את דבתם רעה אל אביהם (שם,ב) גם סיפר להם את חלומותיו, עד שענו לו אחיו "המלוך תמלוך עלינו" (שם,ח). יוסף היה משוכנע בצדקתו שמספר להם נבואה משמים, אבל ע"י שסיפר להם את חלומותיו גרם היזק רוחני לאחיו כי עורר בהם את הקנאה ושנאה אליו. מעשה זה העמיד את יוסף בסכנה, שהיה קטרוג עליו על שעורר את קנאתם של אחיו, ולכן היה הכח ביד

אחיו - שונאיו - להזיקו. ואכן אלולא היה יוסף מעורר את קנאתם של אחיו וגורם עליו קטרוג, לא היתה היכולת ביד אחיו להזיקו.

זה היה חששו של ראובן שבא להצילו מידם, מיד אחיו בעלי הבחירה, שאם יפול בידם יוכלו להוציא את זממם מהכח אל הפועל ע"י הרצון שלהם, שרצון זה יש לו כח להזיק בשעת סכנה, כשהשטן מקטרג בשעה זו.

והצלתו של ראובן היתה, להצילו מידי כח הרצון של בעלי בחירה, ע"י שישליכו לבור שיש בו נחשים ועקרבים, ואמנם אע"פ שגם השלכתו לבור היא מכח הרצון של אחיו, מ"מ עצם מעשה ההיזק איננו נובע מתוך כח רצון עצמי שלהם, אלא כח ההיזק הוא מיד הנחשים והעקרבים, מגזירת השי"ת⁴.

הניזוק ע"י עין רעה היא גזירה מלמעלה

לפ"ז י"ל מה שהבאנו (סוף מאמר א) בשם הגר"א שאין אדם יכול להזיק לחברו אם לא נגזר עליו מלמעלה, אין כ"ז סתירה מדברי הזהר והאורה"ח. דהיינו, אמנם אין אדם יכול להזיק לאחרים ללא סיבה וגזירה מלמעלה, אבל אופן הגזירה נובע לעתים מסיבות שונות כעונש וכדו'. ופעמים הקנאה והשנאה היא הסיבה לגזירת ההיזק, או כעונש על גרימת הקנאה והשנאה, או שהוא כח ורצון להזיק לזולת ע"י קנאה ושנאה, ואז הוצאתה לפועל תלויה באדם הבוחר. אמנם כאמור הגזירה מותנית ותלויה במקנא, כי אם לא יקנא ולא יתן בו עין הרע לא יגרום לנזק. אבל ודאי שאלולי היה נגזר עליו מלמעלה שינזק אין ביד אדם הכח להזיקו, לא ע"י עין הרע, ולא ע"י קנאה ושנאה.

4. ע"י נצי"ב (העמק דבר בראשית לז, יג בהרחב דבר) מש"כ ע"ד הזהר: "ואמנם חלילה לומר שאין ביד ההשגחה העליונה לשמור גם מבחירת האדם, אלא כך יש לנו לומר דלזה בעינן זכות יותר".

מאמר ג

1234567

נתינת זכות קיום לזולת ככלי לעבודת ה'

דרך נוספת בביאור דברי הזוהר והאור החיים, אשר יפודותיה ג"כ מבוססים עפ"י דמו"ר הגרא"א דפ"ר זצ"ל.

השגחה פרטית - והשגחה כללית

הרחבנו את הדיבור במאמרי השגחה כללית והשגחה פרטית, ונחזור שנית בקיצור את הצריך לענייננו.

יש ב' הנהגות בבריאה: א. השגחה פרטית, ב. השגחה כללית. השגחה פרטית - שהשי"ת משגיח על העובד ה' לתת לו כפי מעשיו, דהיינו, הוא מונהג ומושגח בזכות עצמו בהתאם ועל פי מעשיו, כשעושה מעשים טובים מקבל סייעתא דשמיא של שפע וברכה, ואם ח"ו עושה מעשים רעים, מונהג בצמצום הסייעתא דשמיא.

הנהגת ההשגחה הכללית, כפי שהגדירו מו"ר זצ"ל (ממ"א ב, עמ' 75) ^{אוצר החכמה} השגחה על הכלים, כלומר, הקב"ה נתן ביד כל עובד ה' גם את כל האמצעים והכלים הדרושים לעבודת ה' שלו, ¹²³⁴⁵⁶⁷ והקב"ה משגיח על הכלים לא לפי מה שהכלים ראויים מצד עצמם, אלא כל זכות קיומם היא רק לפי צורך הצדיק העושה רצונו יתב'. דוגמא לזאת: השגחה על דומם, צומח, חי. הרי ודאי שגם הדצ"ת מושגחים מהקב"ה, אבל אין הם מושגחים לפי מעשיהם, שהרי אין להם מעשים אשר על פיהם יקבלו את זכות קיומם. נמצא שכל זכות קיומם היא לפי צורך הצדיק, אם הצדיק זקוק ל"ונתתי עשב בשדך" הקב"ה מרבה את העשב, ולא מפני שהעשב ראוי, אלא מפני שהצדיק ראוי לריבוי עשב.

יש וגם האדם עצמו כל זכות קיומו היא רק מכח השגחה כללית ולא בזכות עצמו. הצדיק זקוק למשמשים שישמשו אותו, לסיוע בעבודת השי"ת, לאור זאת מקבל המשמש את זכות קיומו.

והבאנו את דברי הרמב"ם (הקדמה לסדר זרעים) שיתכן שהקב"ה יתן לאדם עשירות ויבנה ארמון מפואר, שאחרי כמה דורות יעבור שם

צדיק וינוח בצל הארמון. אדם זה קיבל את כל חייו ועשירותו בשביל להיות כלי לצדיק, ואין זכות קיומו בזכות עצמו אלא לצורך עובד ה'.

המושג בהשגחה פרטית מושג גם בהשגחה כללית

אמנם הוספנו לבאר, שאין השאלה אם הנהגתו של האדם היא רק ע"י השגחה פרטית או שהנהגתו עמו במסגרת ההשגחה הכללית, אלא כל עובד ה' יחד עם זאת שהוא מושגח ומונהג בהשגחה פרטית לפי מעשיו, הוא משמש גם ככלי לעבודת ה' של אחרים, דהיינו כל אחד קשור באיזושהי מסגרת עם הזולת.

אולם באיזו מידה זכות קיומו היא לפי השגחה פרטית, ובאיזו מידה היא לפי השגחה כללית, דבר זה תלוי בכל אדם לפי מדרגתו. אצל הצדיק עיקר זכות קיומו היא בזכות עצמו, ומונהג בעיקר בהשגחה פרטית, אלא שיש דברים מסוימים שזכותו היא כיון שמשמש ככלי לעבודת ה' של אחרים. וכפי שאמרו חז"ל (מכות י). "תלמיד שגלה מגלין רבו עמו שנאמר 'וחי', עבד ליה מידי דתהוי ליה חיותא" - במקרה שגלה התלמיד צריך הרכ לשמש ככלי בשביל התלמיד, כיון שהתלמיד זקוק לתורה של רבו, לכן גולה רבו עמו. אולם יש והאדם אף שהוא עובד ה', אבל מדרגתו פחותה ממדרגת הצדיק, הרי זכות קיומו יותר משום השגחה כללית מאשר הנהגת ההשגחה פרטית כפי מעשיו. לעומת זאת הרשע אשר אין לו כל זכות קיום מחמת עצמו, כל זכות קיומו היא מהנהגת השגחה כללית, לשמש ככלי בשביל הזולת.

המושג בהשגחה כללית

זכות קיומו מותנית בבעל הכלי

נמצא איפוא, שיתכן מקרה שהאדם מצד עצמו לפי מעשיו אין לו שום זכות קיום, וכל זכות קיומו היא רק ככלי לאחרים, שאחרים יסתייעו על ידו לצורך עבודת ה' שלהם, והנהגה עמו בהשגחה כללית בלבד¹.

1. לדוגמא: כשהושיבו בבית הסוהר את המומחה הגדול לפתיחת כספות, ונסגרה דלת של איזו כספת, מוציאים את המומחה מבית הסוהר לפתיחת הכספת. נמצא שזכות הוצאתו אינה בזכות עצמית שלו, אלא כדי לשרת את אחרים.

אמנם זכות קיומו תלויה ומוגבלת באחרים, כלומר, יש לו זכות קיום רק כשבעל הכלי משתמש בכלי כפי שזקוק לו. כל זמן שהצדיק עצמו יש לו זכות קיום מכח מעשיו, אזי מכוחו ובעבורו נותנים גם זכות קיום לכלים, כדי שיסייעו לו בעבודת ה'. אבל אם ח"ו הצדיק עצמו אין לו זכות קיום, פוגע הדבר גם בזכות קיום הכלים, מכיון שכבר אין זקוקים לכלים שיסייעו לצדיק, שכאמור כל קיומם הוא רק בזכות הצדיק.

לאור זאת נמצא שהצדיק במידה מסוימת גורם מיתה לכלים שלו, כי ע"י שהוא עצמו לא ראוי לזכות קיום, שולל ע"י כך גם את זכות קיום הכלים. ברם אין זה כעונש על הכלי, אלא זו תוצאה של ממילא, דהיינו כיון שכל זכות קיומם של הכלים היא בגלל הצדיק, מצד עצמם אין להם זכות קיום. א"כ כשהצדיק עצמו אין לו זכות קיום, ממילא מתבטלת זכות הקיום של הכלים, נמצא שיש כביכול איזה היזק בגרמא מהצדיק - מניעת זכות קיום מהכלים.

המושג בהשגחה כללית

מכח זה מקבל גם זכות קיום בעוה"ב

יסוד זה, שיש פעמים שכל זכות קיומו של האדם אינה בזכות עצמו אלא בזכות הזולת, מבואר בדברי הרמח"ל (דרך ה' ב,ג,ח). אלא שהוא מוסיף עוד, שלא זו בלבד שמקבל האדם זכות קיום בעוה"ז, שבעולם העבודה אדם זקוק לכלים לקיומו, אלא מכח זה אף מקבל זכות קיום בעולם הבא, היינו ע"י שתלוי וקשור בצדיק בעוה"ז מקבל גם את חלקו לעוה"ב.

"ואמנם מלבד כל זה, יש עוד ענין נמשך משני חלקי ההנהגה שזכרנו האישית והכללית" - "אישית" היינו השגחה פרטית, לפי אישיות בני האדם לאור מעשיהם, ו"הכללית" היא השגחה כללית - "והוא כי הנה השקיפה החכמה העליונה על כל מה שהיה ראוי שימצא לתיקון המין" - שהמין האנושי יתוקן - "שיעשה ממנו קיבוץ השלמים שזכרנו למעלה" - לא רק הצדיק יזכה לתיקון, אלא שכל קיבוץ השלמים יזכו לתיקון.

הרמח"ל הסביר לעיל (ב,ב,ד) שהקב"ה רצה שלעתיד לבוא יהיו רוב בני אדם זוכים בעולם הבא, מי על ידי מעשיו עצמו, ואלו שאין להם

זכות מכח מעשי עצמם, יזכו ג"כ מכח זכות מעשיהם של אחרים - "וראתה ^{לפי} שהיה ענין נאות להם מאוד, שיהיה בכח קצתם להועיל לקצתם ולהטיב להם" - הקב"ה עשה שיהא בכח חלק מהאנשים ע"י מעשיהם לזכות גם את האחרים - "פירוש, שלא יחלץ הדבר שרק מי שיגיע בכח שלו עצמו אל השלמות יהיה מן הנמנים בקיבוץ בני העולם הבא" - כלומר, שלא רק אלו הראויים בזכות עצמם מכח מעשיהם יזכו לעוה"ב - "אלא גם מי שכבר יגיעוהו מעשיו, שבהתלותו באחר זכאי ממנו, יוכל להנות בשלמות, הנה יכנס בכלל ההוא" - זכות קיום האדם ככלי אינה רק זכות קיום בעוה"ז, אלא אף זוכה מכוחה בעוה"ב. אדם זה שכל זכות קיומו לא מכח עצמו ^{לפי} אלא רק "בהתלותו באחר הזכאי ממנו", גם הוא מכח זה "בהתלותו באחר" יזכה לשלמות בעולם הבא - "אלא שיהיה במדרגה תחתונה שהיא מדרגת הנתלה בחברו" - זה אשר יזכה לשלמות לא מזכות עצמו אלא מכח הנתלה בחברו, הוא לא יזכה להיות באותה המדרגה של הנתלה בו, שמדרגתו שלו היא בזכות עצמו, ומכח זה גם יזכה למדרגה יותר גבוהה בשלמות - "ונמצא שלא ידחה מן השלמות לגמרי אלא מי שלא יהיה ראוי להנות בו לא מצד עצמו ולא מצד התלותו בחברו" - נמצא מי הוא שלא יזכה בחלק השלמות בעוה"ב? זה שלא תהא לו זכות לא מצד עצמו וגם לא מצד אחרים, היינו בזכות התלותו בזכאי ממנו - "ונמצאת על ידי זה ההצלה מרובה, וירבו יותר הנהנים" - ע"י שאדם זוכה לקבל חלקו בעוה"ב מכח התלותו בזכאי ממנו, יש בכך הצלה מרובה לעצמו - "ואולם הנהנים ומהנים לאחרים ודאי שאלו יהיו היותר גדולים בקיבוץ ההוא והם יהיו הראשים" - הצדיקים שזכו מכח מדרגתם להעלות ולזכות את האחרים הם יהיו הראשים בעוה"ב - "והצריכים לתלות בהם יהיו משועבדים להם וצריכים להם" - ואילו אלה שכל זכות קיומם היא מכח הצדיקים, כל הנאתם בעוה"ב תהא מכח זה שהם תלויים בצדיקים.

סיכום: מהות ההנהגה בהשגחה כללית ופרטית

סיכום: השגחת הקב"ה על כל הבריאה, אם מצד השגחה הפרטית ואם מצד השגחה הכללית, וכן שיעור ומידת השגחת האדם בהשגחה פרטית ושיעור השגחתו בהשגחה כללית, תלוי אצל כל אדם כפי מדרגתו. אולם גם אם אין האדם ראוי לזכות קיום מצד עצמו, מ"מ יוכל להנות

מזכות קיום בתור כלי לזולת, אלא שאז זכות קיומו תהא תלויה ומותנית בזכות הזולת. ע"כ כשהזולת לא יצטרך יותר לכלים שלו, ממילא תישלל גם זכות קיום ממנו עצמו.

1234567

זכות קיום זו שמקבל ככלי, נותנת לו הן זכות קיום בעולם הזה עולם העבודה והן זכות קיום בעוה"ב, שאפילו אם אין הוא ראוי מצד עצמו יזכה לעוה"ב מכת תלותו בזכאי ממנו.

1234567

תפלת אברהם על הצלת סדום - זכות קיומם ככלים לעבודת

תורה תמימה

ה' שלו

שם

1234567

לאור יסוד הנ"ל, שיש אפשרות ביד הצדיק להעלות את הזולת ככלים עד למדרגת עוה"ב, יובהר לנו היטב כיצד מועילה תפילת הצדיק.

אברהם אבינו התפלל על סדום "אולי יש חמישים צדיקים בתוך העיר האף תספה ולא תשא למקום וכו'" (בראשית יח, כד), והמשיך בתפלתו עד שהתפלל שאפילו אם יש עשרה צדיקים שלא ישחית את סדום, (על פחות מעשרה לא התפלל כפרש"י שלמד זאת מדור המבול שפחות מעשרה לא הצילו את הדור).

וצריך להבין מה פשר תפלתו של אברהם אבינו על הצלת סדום, הרי הקב"ה לא איש הוא ויתנחם, ואם ע"פ מדת המשפט נפסק דין הפיכת סדום מה תועיל תפלת אברהם אבינו. זאת ועוד, הרי איבוד רשעים מהעולם אין זה רק עונש גרידא כנקמה על מעשיהם הרעים, אלא עצם העונש הוא תיקון לחילול ה' שנגרם בבריאה ע"י מעשיהם הרעים, שע"י העונש מתקדש ומתקלס שם ה' לעיני כל², א"כ מדוע תועיל תפלתו של אברהם אבינו, ומהו התיקון לחילול ה' הנגרם בגין חטאי הרשעים.

מו"ר זצ"ל הסביר שתפילת הצדיק היא כדי לתת זכות קיום לרשעים ככלים לעילוי בעבודת ה' שלו, וזאת היתה תפלת אברהם אבינו על הצלת סדום. ברשעותם של אנשי סדום היו כל מעשיהם ניגוד מוחלט לכל עבודת החסד העצומה שהשתית אברהם בבריאה, ומאידך עומד אברהם

2. עי' רש"י (שמות ז, ג) "וכן מדתו של הקב"ה מביא פורענות על רשעי עכו"ם כדי שישמעו ישראל וייראו".

אבינו בתפלתו על הצלת רשעי סדום ומבקש מאת הקב"ה שיחון אותם, אף שבעצם קיומם הם מהווים סתירה לעבודת ה' שלו. נמצא איפוא, שעצם תפלת אברהם אבינו היתה מעשה חסד כביר מצדו, והתפילה עצמה נתנה לאברהם עילוי בעבודת ה', ואילו באמת היתה מתקבלת תפלת אברהם, והשי"ת היה מציל את סדום מהפיכתה, היתה כל זכות קיומם של אנשי סדום רק מכיון שהם משמשים ככלי לעילוי לעבודת ה' של אברהם אבינו, שע"י כך זכה להכיר באופן יותר נעלה את חסדי ה' יתב' בבריאה, ומאידך גם אברהם אבינו היה מכיר טובה להשי"ת על חסדו זה. נמצא שזכות קיומם היתה לא בזכות עצמם, אלא רק ע"י ששימשו ככלים לעבודת ה' של אברהם אבינו.

אמנם לא התקבלה תפלת אברהם, כיון שגם כדי לזכות לזכות קיום ככלי לצדיק יש צורך באיזו מידה מועטת של זכות. הכלל הוא: שאין הקב"ה משתמש בכלים שבורים, הרשע המושחת גם ככלי שבור אין לו זכות קיום. וזאת גם ידע אברהם אבינו, ע"כ כל תפלתו להצלת סדום היתה רק אם יש עשרה צדיקים, על פחות מעשרה לא התפלל, מכיון שלמד מדור המבול שאם אין עשרה צדיקים הרי אין להם יותר זכות קיום גם ככלים שבורים.

מיתת כה"ג - עונש כגרמא שלא התפלל על דורו

אמרו חז"ל (מכות יא.) שכשמת כהן גדול חוזר ההורג נפש בשגגה מגלותו בעיר מקלט, "לפיכך אימותיהן של כהנים מספקות להן מחיה וכסות כדי שלא יתפללו על בניהם שימותו". ומקשה הגמ', איך תועיל תפלתם של הורגי נפש בשגגה? ומתרצת: "שהיה להן לבקש רחמים על דורן ולא בקשו". כה"ג היה צריך להתפלל על אנשי דורו שלא יבוא מכשול זה - הריגת נפש בשגגה, וכיון שלא התפלל עליהם להצילם מהחטא, תפלתם יכולה להזיק לו.

ביארנו לעיל (מאמר ב), שבדיני שמים מחייבים גם על גרימת נזק רוחני לחברו. לפ"ז יש לבאר, שמכיון שכה"ג לא התפלל על דורו שלא יבוא לידם חטא זה של הריגת נפש בשגגה, הרי ע"י ההמנעות מתפלה הוא אחראי כגרמא להריגת נפש בשגגה, ומבחינה מסוימת יש קטרוג על

כה"ג שלא מנע זאת בתפלתו. וכפי שביארנו, כשיש קטרוג על אדם אפילו כאשר התביעה היא על איזה גרם קלוש של היזק ממוני או רוחני שנגרם בגינו, הרי הוא מעמיד את עצמו בסכנה. ע"כ במקרה של הורג נפש בשגגה הגולה לעיר מקלט ומתפלל למותו של כה"ג, כדי שאז יוכל לשוב מגלותו, עלול כח הקטרוג על כה"ג לגרום לכך שתפילת הגולה אכן תתקבל, וזאת ע"י שיעיינו בדינו ובזכויותיו של כה"ג ביתר חומרה. ואמנם אלולי קטרוג זה לא היתה מתקבלת תפלתו של הגולה וזכויותיו של כה"ג היו עומדות לו³.

הקשר בין מיתת כה"ג לחזירת הורג נפש בשגגה מעיר מקלט

הוסיף מו"ר זצ"ל (ממ"א ג' עמ' 86-87) לבאר את המשנה (מכות שם) כשמת כה"ג חוזר ההורג נפש בשגגה מגלותו בעיר מקלט, ולכאורה מה הקשר בין מיתת כה"ג לכפרת הגלות ומדוע יכול אז ההורג נפש בשגגה לשוב מגלותו.

והסביר: ההורג נפש בשגגה זקוק הוא לכפרה על חילול ה' שנגרם בגינו בבריאה. ואמנם הגלות היא כפרה, אלא שגם כאשר מת כה"ג מתקיימת הכפרה ע"י מיתתו. הכיצד? כפי שביארנו, חילול ה' זה שנגרם ע"י הריגת נפש בשגגה היה יכול להמנע ע"י תפלת כה"ג על אנשי דורו, וכשהקב"ה מעניש את הכה"ג על שלא התפלל על אנשי דורו, הרי ע"י גילוי זה של מידת המשפט שמו של הקב"ה מתעלה ומתקלס. א"כ נמצא שהחטא בהריגת נפש בשוגג הביא מבחינה מסוימת לקידוש ה' וגילוי הנהגתו בבריאה - ע"י מיתת כה"ג, כעונש על שהיה יכול למנוע את החילול ה' של הריגת נפש בשגגה ע"י תפלתו על אנשי דורו. נמצא שלכה"ג יש אחריות עקיפה לחילול ה' זה של הריגת נפש בשגגה, וע"כ

3. השוה זהר (א,סז): שהמבול נקרא על שם נח שלא התפלל על דורו: "לא בעא רחמין על עלמא ואתאכידו ובגין כך אקרין מי המבול על שמיא כד"א (ישעי' נד,ט) כי מי נח זאת לי אשר נשבעתי מעבור מי נח" (ועי' אריכות דברים במניעת נח להתפלל על אנשי דורו בזהר חדש כג).

קידוש ה' היוצא ממיתת כה"ג משלים וממלא את החילול ה' שנגרם ע"י הריגת נפש בשגגה, אשר הוא עצמו היה אחראי לה בעקיפין.

קידוש ה' ע"י תפילת כה"ג

תיקון לחילול ה' ע"י הריגת נפש בשוגג

והוסיף עוד לבאר את המשנה (שם יא:) "אם עד שלא נגמר דינו מת כה"ג ומינו אחר תחתיו ולאחר מכן נגמר דינו חוזר במיתתו של שני", והגמ' שואלת: "מאי הוה ליה למעבד", הרי בשעה שהרג זה עדיין הוא לא היה כה"ג? ומתרצת: "היה לו לבקש רחמים שיגמר דינו לזכות ולא ביקש". דברי חז"ל אלו צריכים ביאור, הרי הוא הרג בשוגג ומגיע לו עונש גלות אשר תכפר על חטאו, וא"כ מה תועיל תפלת כה"ג שלא יענישו אותו, וכי מכח תפלתו בית דין יטעו בפסק דינו לזכותו מגלות? זאת ועוד, הרי הגלות מטרתה תיקון וכפרה על הריגת נפש בשוגג, וא"כ איך אדם זה יזכה לתיקון וכפרה אם ע"י תפלת כה"ג לא יפסק דינו - לגלות?

ביאור הדברים: תפלת כה"ג היא מעשה חסד מצד הכה"ג, כי יש בה ביטוי לכך שהוא חש ומשתתף בצערו של הזולת אשר נגזר עליו לגלות מביתו. א"כ הקידוש ה' אשר נגרם כתוצאה מתפלת כה"ג הוא במקום הקידוש ה' הצריך לצאת ע"י עונש הגלות. דהיינו, האדם אשר דינו גלות כתיקון על חטא של הריגת נפש בשוגג, הופך בעצמו להיות כלי לכה"ג, ע"י שהכה"ג מתעלה באמצעותו בעבודת ה', אם ע"י עצם חסד התפלה, אם ע"י הכרת הטוב להקב"ה. נמצא שהקידוש ה' שהיה צריך להיגרם ע"י תיקון הגלות על ההסתור בכבוד שמים, מתוקן ע"י קידוש ה' בתפלת כה"ג, אשר הרוצח בשוגג הוא זה אשר הביא לתפלה זו. ובמצב זה מסבבים משמים שב"ד ימצאו איזה צד זכות כדי להצילו מגלות, שאלולי תפלת כה"ג לא היו מוצאים בו זכות זו⁴.

4. עיין פלפולא תריפתא סנהדרין פ"ד אות צ' דביאר עפ"י גמ' זו דברי הרא"ש שם ששייך מזל בדינא ודיינא: "הא קמן דשייך בקשת רחמים על שיגמר הדין לזכות, ואי לא ביקש אפשר שלא יזכה, ולמה זה ועל מה זה? אלא דמזליה גרם שלא יזכה, ובקשת הרחמים מבטלת ומשרדת מערכתו".

תפלת הצדיק על הזולת מועילה ע"י קידוש ה'

הנגרם בתפלתו

בזה גם נבין איך מועילה תפלת אדם על רוחניותו של הזולת, כעין תפלת ר' מאיר על שכניו הרשעים שיחזרו בתשובה (ברכות י.). אדם יכול להתפלל על רוחניות שלו, וע"י שמתעלה בתפלתו ביר"ש ובבטחון ובאמונה, בזכות זו מתקבלת תפלתו, וזוכה ע"י תפלתו מה שלא היה זוכה אלמלא תפלתו. אך איך מועילה תפלה על רוחניות הזולת, בעת שהוא עצמו איננו מבקש ואיננו מתפלל על עצמו?⁵

לאור האמור יבואר היטב ענין ומהות תפלת הצדיק על הזולת, אף כאשר לאדם מצד עצמו לא מגיע מאומה. כשאדם מתפלל על רוחניות חברו, הרי הזולת הופך להיות כלי לעבודת התפלה של הצדיק שמתפלל עליו: א. ע"י עצם עבודת התפלה אשר טמונה בכך עבודת חסד עצומה שמתפלל עבור חברו. ב. כאשר הקב"ה ממלא את בקשת הצדיק נוצר ע"י כך גילוי גדול של הכרת הטוב להקב"ה, בהיות הצדיק מכיר טובה להשי"ת כשנוכח בחסדי השי"ת ללא גבול.

א"כ נמצא שהאדם אשר עליו התפלל הצדיק, מסייע לעבודת ה' של הצדיק בגרמא, ע"י שהוא הופך להיות כלי בשביל הצדיק, שעל ידו גורם הצדיק לקידוש ה'. ובוה נשלם ומתוקן חילול ה' שגרם אותו אדם אשר כתוצאה מכך נענש בצימצום השפעת השי"ת עליו, וחילול ה' זה מתוקן ע"י קידוש ה' היוצא מתפלת הצדיק. ולכן בזכות זה יכול לקבל סייעתא דשמיא לעבודת ה', שע"י כך יתעלה ברוחניות.

5. וכך הקשה המהרש"א (ברכות שם): "ויש לעיין בזה, דודאי באדם המבקש רחמים על עצמו להחזירו בתשובה ניתא... הרי זה בכלל הרוצה ליטור מסייעין אותו (יומא לט:). אבל לבקש רחמים על חברו להחזירו בתשובה קשה מה יועיל בקשתו, הא אמרינן (ברכות לג:) הכל בידי שמים חוץ מיראת שמים. ושאנו מתפללין והחזירנו בתשובה שלימה לפניך לא קשה כ"כ כיון שהוא כולל את עצמו".

שאלה זו העסיקה מאוד את מו"ר הגרא"א דסלר זצ"ל, ועי' ב"כתבי הסבא מקלם ותלמידיו" עמ' תרי"ב מה שהשיב הגה"צ ר' דניאל מובשוביץ הי"ד מקלם, למו"ר גיסו הגרא"א דסלר זצ"ל, בענין זה.